

NEMZETGYŰLÉS ÉS KORMÁNYALAKULÁS DEBRECENBEN

<https://doi.org/10.59424/debreceeniszemle/2025/33/2/133-140>

Hogyan lett Debrecen az ország ideiglenes fővárosa 1944-ben?

Püski Levente

történész, egyetemi tanár

Debreceni Egyetem, BTK Történelmi Intézet

Absztrakt: 1944 őszén elodázhatatlan feladatként merült fel egy olyan államiság létrehozása, amely átállítja Magyarországot az antifasiszta koalíció oldalára. Az 1944. október-decembere között Moszkvában lezajló tárgyalások eredményeképp kerülhetett sor az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrehozására, 1944 december végén Debrecenben. Bár ezek az intézmények sem létrejöttekben, sem működésükben nem tekinthetők demokratikusnak, és magukon hordozták a szovjet hatalmi érdekek érvényesülését, fontos szerepük volt a majdani békekötés előkészítésében és az ország talpra állásának elindításában.

Kulcsszavak: Ideiglenes Nemzetgyűlés, Ideiglenes Nemzeti Kormány, szovjetizáció, választások

Abstract: The autumn of 1944 witnessed the increasing pressure to establish a new Hungarian state as a part of the anti-fascist coalition. It was in December 1944 that the Temporary National Assembly and the Temporary National Government were founded in Debrecen, as a result of negotiations in Moscow (October to December). Although neither the establishment nor the operation of these institutions can be regarded as democratic (they were parts of the Soviet power structure), they still played an important role in making the way towards a peace treaty and re-building the country.

Keywords: Temporary National Assembly, Temporary National Government, Sovietization, elections

Általános gyakorlat szerint az a település válik egy ország fővárosává ahol az állami élet csúcshintézményei működnek. Ezt a szerepet – megfelelően a fenti kritériumnak – a modern kori magyar történelemben Budapest töltötte be, ilyen jellegű státuszát közjogi téren első ízben az 1872. évi 36. tc. rögzítette. A második világháború végén azonban egy rendkívüli helyzet következményeként

átmenetileg Debrecen vált az ország fővárosává.

Azon politikai események/döntések sorában, melyek végül az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 21-i, majd másnap az Ideiglenes Nemzeti Kormány debreceni megalakulásához vezettek, a háború menetének, valamint ahhoz kapcsolódva, az antifasiszta nagyhatalmak pozíciójának alakulását kell kiemelni. 1943 végén a teheráni konferencián megszületett az a döntés, miszerint a Balkánon nem kerül sor egy második front megnyitására, a Vörös Hadsereg 1944 tavaszi ukrajnai előrenyomulása pedig végképp egyértelműsítette, hogy a Duna-medence a Szovjetunió katonai és politikai ellenőrzése alá fog kerülni. Már a háborús években is több nyilatkozat hangzott el szovjet vezetők részéről, melyekben rendkívül elítélően szóltak Magyarország addigi politikai szerepéről, valamint a magyar csapatoknak a keleti fronton, illetve az általuk megszállt területeken folytatott tevékenységéről (Juhász Gy. 1995, 48., 51.; Romsics I. 2006, 66.). Ehhez igazodva Majszkij külügyi népbiztos-helyettes 1944. január 11-i feljegyzéseiben rögzítette többek között, hogy a Szovjetunió a jövőben nem érdekelt egy erős Magyarország létrehozásában (Majszkij, 1996;), 1944 nyarára pedig az is körvonalazódni látszott, hogy Erdélyben a trianoni határok visszaállítását fogják szorgalmazni, amennyiben Románia kellő lojalitást mutat az irányukba.

A publikussá vált levéltári források alapján a Szovjetunióknak nem volt pontosan kidolgozott forgatókönyve a kelet-közép-európai országok majdani belső politikai berendezkedésére vonatkozóan. Ebből egyes szakemberek azt a következtetést vonták le, hogy a világháború után lehetőség mutatkozott valamiféle demokratikus államberendezkedés kialakítására, s Moszkva csak 1947-től, a hidegháborús szembenállás kialakulásakor kötelezte el magát a térség államainak szovjetizálása mellett. (Az álláspontokra nézve: Ungváry K. 2002; Rainer M. J. 2010; L. Balogh B. 2015;) Az előbbiektől eltérően inkább azt a magyarázatot fogadjuk el, miszerint Moszkva kezdetől fogva saját rendszerének az exportjára törekedett, amit azonban eleinte nem kívánt nyíltan felvállalni. Pontosabban egyes helyeken ez erőteljesebb jelentkezett, míg máshol egyfajta átmeneti visszafogottság érvényesült. Magyarország esetében tehát „a közvetlen politikai cél... nem a hatalom azonnali átvétele volt, hanem a demokratikus intézményrendszer formális megteremtése, valamint a demokrácia látszatának legalább részleges megőrzése mellett olyan hatalmi monopólium megszerzése, amely akár kisebbségi pozícióból is lehetőséget teremt a szovjetrendszer fokozatos... polgárháború nélküli bevezetésére” (Békés Cs. 2022, 212.). Az önkorlátozást a nagyhatalmi együttműködés fenntartásának igénye mellett katonai szempontok is indokolták. Abból a gondolatmenetből kiindulva, hogy Moszkva majdani európai hatalmi súlyát azzal lehet megalapozni, ha Európa minél nagyobb részét sikerült elfoglalni, célszerűnek tűnt a népfrontpolitika jegyében együttműködni a térség antifasiszta, de nem kommunista politikai irányzataival is.

A koncepció gyakorlati megvalósítása jegyében került sor 1944 augusztus végén a román átállásra, melyet hasonló módon Magyarországnak kellett volna követnie. Sőt ez a fajta önkorlátozás Magyarország kapcsán hangsúlyosabban működött, mint más, geopolitikai szempontból fontosabb államok – köztük Lengyelország – esetében (Gyarmati Gy. 2011, 34.).

Ismert tény, hogy a Horthy által Moszkvába küldött delegáció végül aláírta a fegyverszüneti megállapodást, ám annak realizálása kudarcot vallott. Sikeres kiugrás esetén azzal lehetett volna számolni, hogy rövid időn belül új hatalmi központ alakul Horthy vezetésével Budapesten. A kormányzó azonban október 16-án lemondásra kényszerült, és távozása utat nyitott a nyilasok hatalomátvétele számára, amely egyben azt is magában foglalta, hogy a magyar állam a végsőkig kitart a náci Németország mellett. Ilyen körülmények között a szovjet vezetésnek más módokat kellett előtérbe helyeznie céljai elérése érdekében, és kapcsolatot keresett a fegyverszüneti delegációval, amely a továbbiakban Moszkvai Magyar Bizottságként tevékenykedett. Velük már október 20-án megtörtént az első kapcsolatfelvétel, melyre válaszul a bizottság kidolgozta saját álláspontját. A jegyzék nem kívánta tudomásul venni a Magyarországon történt változásokat, és továbbra is Horthy kormányzóságára, a korábbi államberendezkedésre épülő jogfolytonosságra épített, benne olyan elképzelésekkel, miszerint a Horthy-féle delegáció vezetője, Faragho Gábor lenne a miniszterelnök, kormányában pedig csak a korábban legálisan működő pártok vettek volna részt (Szűcs L. 1997, 10.). A javaslatok annyira irreálisnak tűntek a szovjet vezetés számára, hogy a tárgyalások itt elakadtak. Az egyeztetések folytatására november 9-e után nyílt lehetőség, melyet részben a magyar hadsereg korábbi vezérkari főnökének, Vörös Jánosnak a Moszkvába érkezése, részben pedig a Vörös Hadsereg magyarországi előrenyomulásának elakadása motivált. Vörös János bizonyos fokig új elképzelésekkel állt elő. Bár ő is Horthy Miklós kormányzóságával számolt, de szerinte egy széles koalíciós alapon álló, valamiféle kormánybizottságot kellene felállítani valamelyik katonai vezetővel az élen. Fő feladataként – a szovjet hatóságokkal együttműködve – a közrend megteremtését, valamint a hadsereg átállítását és újjászervezését jelölte meg, székhelyül pedig Kecskemétet vagy Szegedet hozta szóba (Vida I. 1995, 77–80.). A szovjet külügyi népbiztosság részben Vörös jegyzéke, részben saját, újabb elképzelései alapján folytatta a tárgyalásokat. Ennek során minden bizonnyal Teleki Géza vetette fel, hogy a székhely Debrecenben legyen, „tekintettel arra, hogy ebben a városban hirdette ki 1849-ben Kossuth a magyar függetlenséget”, melyre Molotov velősen reagált: „Ebben benne vagyunk! Igen, Kossuthot ismerjük”(Gosztonyi P. 1989; 93.). Jóllehet továbbra is bizonytalan volt, hogy formailag milyen szervezet képviselné Magyarországot, abban konszenzus kezdett kialakulni, hogy a kiugrási kísérlet után a szovjetekhez átálló Dálnoki Miklós Béla – korábban az 1. magyar hadsereg parancsnoka – legyen a vezetője. Ugyanakkor némi zavart okozott, hogy a

bizottság november végén újabb javaslatot készített, miszerint a még 1944 nyarán megalakult németellenes Magyar Front pártjainak részvételével és a kisgazdapárti Tildy Zoltán elnökletével kellene egy ideiglenes kormányt alakítani Debrecenben, de Horthy államfőségének elismerése mellett. Ráadásul úgy, hogy a miniszterek személyét majd Tildy jelölné ki (Vida I. 1995, 60–62.).

Időközben, december 2-án megalakult Szegeden egy új antifasiszta tömörülés, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, melynek képviselőjében két kommunista politikus – Gerő Ernő és Nagy Imre – már korábban Moszkvába érkezett. Nekik végül sikerült érdemi megállapodásra jutni minden fontosabb kérdésben, melyeket Sztálin is jóváhagyott. Így elérték, hogy átmeneti kormány jöjjön létre, melynek jogforrását nem Horthy, vagy valamiféle bizonytalan összetételű testület, hanem egy nemzetgyűlés fogja biztosítani. A kormányban részt vesznek a magyar bizottság tagjai, valamint az MNFF-et alkotó négy párt reprezentánsai. Az utolsó, december 6-i megbeszélésen került sor a megegyezés véglegesítésére. Utóbbi során részben véglegesítették a kormány összetételét, benne azt is, hogy a bizottság tagjai – Szent-Iványi Domokos kivételével – milyen tárcákat fognak kapni (Korom M. 1995. 38–46.). Hasonló történt a kommunista párt esetében, részükről Gábor József és Nagy Imre lett kijelölve. Utóbbihoz az a megjegyzés kívánczik, hogy a kormány függetlenségének formális kifejezésére Sztálin ragaszkodott ahhoz, hogy egyetlen olyan kommunista politikus se legyen benne miniszter, aki korábban fogolycsere útján került a Szovjetunióba. Annak tudomásul vétele is megtörtént, hogy a Független Kisgazdapártnak, és a Szociáldemokrata Pártnak jutó két-két, illetve a Nemzeti Parasztpártot illető egy minisztériumot vezető személyekről később döntenek. A megállapodás része volt az is, hogy Horthy államfőségét végleg ejteni kell, a nemzetgyűlés összehívása pedig egy Debrecenben felállítandó testület, az Előkészítő Bizottság feladata lesz. Továbbá a nemzetgyűlés egy kiáltványban fogja saját szerepét tisztázni, első ülészaka pedig csupán két napos lesz, s a további teendőket a kormányra ruházza át.

A megegyezést követően az érintett magyar politikusok két hivatalos szovjet kíséreléssel december 12-én Debrecenbe érkeztek. Két nappal később hivatalosan is megalakult az említett Előkészítő Bizottság, 17 fővel, lényegében pártközi, koalíciós alapon. Elnöke az ismert debreceni politikus, Vásáry István lett, de legbefolyásosabb tagjának a már említett Gerő Ernő számított. A legsürgősebb feladatnak a választási előkészületek bizonyultak, ami csupán annyit jelentett, hogy a testület meghatározta az egyes településekre/térségekre jutó mandátumszámokat, egyúttal felszólította az érintett helyeket arra, hogy küldjék el delegáltjaikat a nemzetgyűlésbe. A demokráciákban megszokott választási rendszer attribútumai teljesen hiányoztak. Utóbbin érte a választójogosultság, a választókerületi beosztás, valamint a választói névjegyzék pontos meghatározását, illetve általában véve a választási procedúrát. Szabályos választás helyett az adott

településen működő, spontán módon létrejövő nemzeti bizottságok bonyolítottak le valamiféle választáspótló eljárást, melynek részeként egyszerűen kijelölték az arra alkalmasnak tartott személyeket, vagy a nagyobb településeken egy sebtiben összehívott népgyűlésen, közfelkiáltással döntöttek el a képviselői helyek betöltését. Meg kell jegyezni azonban, hogy a december 21-éig hátralévő egy hétben egyszerűen lehetetlenség lett volna bármilyen szabályos választási procedura lebonyolítása.

Az Előkészítő Bizottság más, függőben lévő kérdéseket is tisztázott. Így hamar világossá vált, hogy az államfői poszt betöltésének kérdése nem fog napirendre kerülni. Előre meghatározták a nemzetgyűlés elnökségének az összetételét, amely kapcsán vita alakult ki. A testület mellé delegált szovjet diplomata, Puskin Szentpéteri Kun Béla elnökségét támogatta, arra hivatkozva, hogy egyrészt jogi szaktudásra van szükség a poszt betöltéséhez, másrészt Szentpéteri egyetemi professzorként a városi közelet elismert alakja, harmadrészt személye bizonyos fokú folytonosságot is jelent a korábbi érával. Miután éppen utóbbi tényező miatt többen is kifogásolták előtérbe kerülését, végül sikerült új konszenzusos jelöltet találni Zsedényi Béla miskolci jogtudós személyében (Gantner P. 2008, 88–92.). Zsedényi mellé azonban alelnöknek két, erős helyi kötődésű közéleti személy került: a tekintélyes orvosprofesszor, Sántha Kálmán és az ismert baloldali ellenzéki politikus, Juhász Nagy Sándor. A legnagyobb hatalmi küzdelmek azonban a kormány összetételének kialakítása körül zajlottak. A még függőben lévő esetekben többnyire az a gyakorlat érvényesült, hogy az adott tárca élére a pártoknak éppen elérhető politikusai kerültek. Így lett pénzügyminiszter a kiskgazdák részéről a már említett Vásáry István vagy a szociáldemokraták részéről Szeged addigi polgármestere, Valentiny Ágoston. Ugyanakkor élénk küzdelem alakult ki egyes pártok között arról, hogy pontosan mely tárcákat birtokolják. Ennek részeként – a rendőrség miatt – különösen a belügyminisztérium vezetése vált vita tárgyává, melynek végén Gerő Ernőnek sikerült egy látszatkompromisszumot elérnie. Így került előtérben az az Erdei Ferenc, aki ugyan parasztpárti volt, de ekkor már szívesen csatlakozott volna a kommunista párthoz, s minisztersége lényegében véve szabad kezet jelentett a kommunistáknak a rendőrség megszervezése terén (Korom M. 1975, 35–37.). Ugyancsak a hatalmi rivalizálás részeként Gerőék elérték egy új minisztérium felállítását, melynek élére a formailag pártonkívüli, valójában kommunista Molnár Erik került. Méghozzá azzal a megfontolással, hogy így a minisztertanácsban paritás alakuljon ki a bal- és a jobboldal között. (Utóbbihoz a Horthy-érához kötődőket és a két kiskgazdát, előbbihez a többieket sorolták.) Végül az előkészítő munka részeként a bizottság elfogadta Révész Imre püspök javaslatát arról, hogy a nemzetgyűlés a Református Kollégium oratóriumában tartsa a tanácskozásait. Kevés ilyen célra használható épület híján a mozgástér eleve meglehetősen szűk volt, de az oratórium mellett történelmi érvek is szóltak,

mivel a magyar országgyűlés 1849 elején is ott tanácskozott (Korom M. 1975. 14.).

A nemzetgyűlési képviselők összetétele szociális és politikai értelemben egyaránt szakítást jelentett a régi képviselőházzal, amely 1939-ben kezdte meg a tevékenységét, és működése a háborús évek alatt végig tartott, még 1944/45 fordulóján, a Szálasi-rezsim alatt is. A 230 képviselő túlnyomó része a függetlenségi front valamelyik pártjához, ezen belül a relatív többség (33,5%) az MKP-hoz tartozónak vallotta magát. Ez a kommunista túlsúly ugyan nem igazodott a moszkvai intenciókhoz, de különösebb jelentősége nem volt, mivel a működési keretek előre meg lettek határozva. A nemzetgyűlés ünnepélyes megalakulására december 21-én, a kollégium oratóriumában került sor, melynek részeként a testület szózatot intézett a társadalomhoz. Ebben önmagát a nemzeti egység megtestesítőjének tekintette, s létét az ország megmentésének igényével indokolta. Kinyilvánította, hogy az új magyar állam szakítani kíván a náci vezetéssel, továbbá jelentős társadalmi reformok, valamint egy demokratikus újjászületés mellett kötelezi el magát. Egyúttal saját kebelén belül – ugyancsak koalíciós alapon – létrehozott egy szűkebb testületet politikai bizottság néven. Másnap a politikai bizottság kezdeményezése nyomán került sor a kormány megalakítására a már tárgyalt keretek között, s utóbbi felhatalmazást kapott a náci állammal történő szembefordulás megvalósítására, illetve az antifasiszta nagyhatalmakkal történő fegyverszünet megkötésére. A nemzetgyűlés ezzel hosszú időre – 1945 szeptemberéig – felfüggesztette működését, s minden érdemi döntés az Ideiglenes Nemzeti Kormány kezébe került. A kormány persze kezdetben felettébb csekély hatókörrel rendelkezett, ami a gyakorlatban Debrecenre és környékére korlátozódott, s csak fokozatosan szélesedett ki területileg és hatáskörileg. A minisztériumi apparátusok lassan épültek ki, és a helyi nemzeti bizottságok közigazgatási szerepének visszaszorítása ugyancsak hónapokat vett igénybe. A német csapatoknak az országból történő kiverése lehetőséget kínált a nemzetgyűlés kiegészítésére. Ez két szakaszban, 1945 áprilisában és júniusában történt meg, melynek során a testület létszáma 491 főre emelkedett, és pártpolitikai összetétele is számottevően módosult, elsősorban a Független Kisgazdapárt javára (Palasik M. 2017, 23.). Az állami intézmények ugyancsak áprilisban költöztek át Budapestre, mellyel Debrecen fővárosi szerepköre véget ért.

Az eseményeket áttekintve jól láthatók a nemzetgyűlés demokratikus hiányosságai, s ebből a szempontból a testület sem közjogi, sem népképviselési alapon érdemi legitimitációval nem rendelkezett. Lényegében minden fontosabb, a nemzetgyűlés és a kormány megalakulásával kapcsolatos döntésre egy szűk politikusi kör tárgyalásai alapján, valamint a szovjet vezetés elképzeléseihez igazodva került sor. A megalakulás után pedig egészében véve a magyar állam a rendeleti kormányzás alapján működött, valamint a mozgásteret továbbra is

behatárolta, hogy az ország elvileg a győztes nagyhatalmak, gyakorlatilag a Szovjetunió függésébe került. 1944 végén azonban a helyzet rendkívülisége a gyorsaságot tette meg elsőrendű követelménynek. Mihamarabb létre kellett hozni olyan intézményeket, melyek képesek az ország közigazgatásának megszervezésére, irányítására, továbbá demonstrálják a szembefordulást a nyilas állammal. Ezeknek a követelményeknek pedig a nemzetgyűlés és a kormány egyértelműen megfelelt. Sőt, működésük a demokratikus hiátusokat is tudomásul vette. Nemcsak nevükben – az ideiglenes jelző használatával – hanem tevékenységükben is. Fennállása közel egy éves időszakában a nemzetgyűlés csupán néhány törvényt hozott tető alá, ellenben 367 kormányrendelet látott napvilágot. A rendeletek túlnyomó része mögött azonban a helyzet megkívánta igények húzódtak meg. Ide sorolható számos, az antifasizmusból következő, valamint az ország talpra állását segítő intézkedés meghozatala, s csupán néhány kivételes esetben vitatható valamely jogszabály indokoltsága, vagy az adott reform megvalósításának egyes elemei. Utóbbi kapcsán legismertebb példaként az 1945 márciusában elindított földreformot lehet megemlíteni, melynek bevezetése mögött erős társadalmi nyomás húzódott meg, ám néhány pontja, így a mintegy másfél millió holdnyi föld állami tulajdonba kerülése, valamint a végrehajtás bizonyos elemei igencsak megkérdőjelezhetők voltak. Gyarmati György megfogalmazásában tehát „a nemzetgyűlés fontossága leginkább létrejötté tényében jelölhető meg” (Gyarmati Gy. 2011, 39.).

A Szovjetuniónak fontos érdeke fűződött ahhoz, hogy létrejőjenek az új magyar államiság alapintézményei. Moszkvában ugyanis abban bíztak, hogy a nemzetgyűlés és a kormány megalakítása szembefordítja a Szálasi által uralt ország rész lakosságát és persze hadseregét a nyilasokkal, valamint a németekkel. A remények azonban, részben azzal összefüggésben, hogy Hitler viszonylag nagy fontosságot tulajdonított a magyarországi hadszíntérnek, nem váltak valóra. A szovjet csapatoknak lassú előrenyomulással kellett szembenézniük, ami többek között azt eredményezte, hogy Magyarország területe – Romániától eltérően – hosszú időre háborús hadszínterré vált.

A szovjet vezetés kezdettől fogva arra törekedett, hogy segédcsapatát, az MKP-t belátható időn belül hegemon helyzetbe hozza, s ezzel a „lopakodó” forradalmi taktikával készítsen elő egy későbbi szovjetizációt/sztálinizációt. Azon magyar politikusok többsége azonban, akik az új államiság kiépítésébe bekapcsolódtak, erről nem tudhatott. Ilyen módon az 1945 őszén rövid időre ismét összehívott nemzetgyűlés – egyetlen elkerülhetetlen alkotmányjogi reformjaként – tető alá hozott egy új választójogi törvényt, és lehetőséget kínált az 1945. november eleji képviselőválasztások megtartására. Utóbbi pedig egyértelmű jelzésnek tekinthető abban a tekintetben, hogy a magyar társadalom túlnyomó része kész volt közreműködni egy olyan folyamatban, melynek eredményeképp az ideiglenesség időszaka átfordul egyfajta parlamentáris demokrácia kiépítésébe.

Felhasznált szakirodalom:

- Juhász Gy., 1982.: Juhász Gyula: Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemei élet. 1938–1944. Akadémia Kiadó, Budapest.
- L. Balogh B., 2015.: L. Balogh Béni: „Törvényes” megszállás. Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947. között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest.
- Békés Cs., 2022.: Békés Csaba: Magyarország és a nemzetközi politika, 1945–1991. In: A szovjet típusú rendszer időszakának vitatott kérdései. Rainer M. János szerk. Kronosz Kiadó, Pécs. 211–227.
- Gantner P., 2008.: Gantner Péter: Egy elfeledett államfő. Budapest.
- Gosztonyi P., 1989.: Gosztonyi Péter: Háború van, háború! Újabb szemelvények Magyarország második világháborús történetéből (1941–1945). Budapest.
- Gyarmati Gy., 2011.: Gyarmati György: A Rákosi-korszak Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.
- Korom M., 1995.: Korom Mihály: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejöttének nemzetközi és hazai körülményei. In: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945. Feitl István szerk. Napvilág Kiadó, Budapest, 29–51.
- Korom M., 1975.: Korom Mihály: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Előkészítő Bizottsága és a nemzetgyűlési választások. Történelmi Szemle, 1975/1. 10–49.
- Majszkij., 1996.: Ivan M. Majszkij: A jövő világ kíváncsú alapelveiről. 1944. Közreadta és bevezetővel ellátta: Baráth Magdolna. Külpolitika 1996/ 3–4. sz. 154–184.
- Palasik M., 2017.: Palasik Mária: Parlamentarizmustól a diktatúráig (1944–1949). Országgyűlés Hivatala, Budapest.
- Rainer M. J., 2010.: Rainer M. János: Demokrácia volt-e Magyarországon 1945 után? A „koalíciós korszak” és a Rákosi-korszak átmenetének kérdése. In: Egyezünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről. Lőrinc László szerk. Budapest, 85–90.
- Romsics I., 2006.: Romsics Ignác: Az 1947-es párizsi békeszerződés. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szűcs L., 1997.: Szűcs László: Bevezető In: Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanács jegyzőkönyvei 1944. december 23.–1945. november 15. Szűcs László szerk., A kötet, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 9–78.
- Ungváry K., 2002.: Ungváry Krisztián: Magyarország szovjetizálásának kérdései. In: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Romsics Ignác szerk. Budapest, 279–308.
- Vida I., 1995.: Vida István: Orosz levéltári források az 1944 őszi moszkvai kormányalakítási tárgyalásokról, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásáról és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztásáról. In: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944–1945. Feitl István szerk. Napvilág Kiadó, Budapest, 52–107